

Юлія СИТНИК
(Умань, Україна)

ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ДЕФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ДОНЕЧЧИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Історично сформовані просторові та регіональні особливості українського «простору ідентичності» стали причиною глибокої деформації національної самосвідомості населення Донеччини. Як зазначає Я. В. Верменич, український соціокультурний простір виступає фундаментальним маркером ідентичності та рушієм консолідаційних символів, що забезпечують історичний поступ [1, 12–15; 45–50]. У Донецькому регіоні геоісторичні та геокультурні чинники, поєднані з радянською регіоналізацією, призвели до фрагментації національного хронотопу, гібридних форм самоідентифікації та ослаблення зв'язку з загальноукраїнським національним проектом. Цей процес поглиблено проаналізовано нами в попередніх дослідженнях: еволюція національно-мовної ідентичності українців Донеччини (1923–2014 рр.) демонструє, як тривала політика асиміляції та мовної русифікації спричинила лінгвістичну поляризацію та відкладену українську ідентичність, що зробило регіон особливо вразливим до зовнішньої гібридної агресії [2, 78–85]. Отже, просторові деформації стали причиною, а не наслідком сучасних ідентифікаційних криз.

Повномасштабне вторгнення Росії 2022 року, продовжуючи гібридну війну з 2014 р., парадоксально виступило каталізатором якісної трансформації української ідентичності. Г. Богданович доводить, що агресія перетворила розмиту чи відкладену ідентичність на «досягнуту», засновану на усвідомленні єдиної нації, незалежності та демократичних цінностей [3, 50]. С. Яремчук, В. Дяк, К. Тушко характеризують конфлікт як «війну ідентичностей», де культурна ідентичність є основою всіх інших типів, а Росія цілеспрямовано намагається знищити українську культурну основу [4, 3–7]. На Донеччині війна прискорила консолідацію, але водночас виявила ризики внутрішньої фрагментації (мовні,

релігійні розколи) та проблеми реінтеграції переміщених осіб. Отже, воєнні виклики, зумовлені попередніми деформаціями, створили умови для переходу від кризи до потенціалу національного відродження.

Освіта в цьому контексті стає стратегічним інструментом подолання деформацій і забезпечення післявоєнної реінтеграції, оскільки безпосередньо реалізує державну політику утвердження ідентичності. Регіональна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності у Донецькій області на період до 2028 року (затверджена розпорядженням голови Донецької ОВА № 910/5-25 наприкінці 2025 р.) є найконкретнішим механізмом такого впливу. Причиною розроблення Програми стали наслідки війни та окупації: руйнування інфраструктури, вимушена міграція, інформаційна агресія та низький рівень медіаграмотності, що призвели до формування ідентичності під впливом агресора. Мета та завдання Програми (національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання, громадянська освіта, підвищення кваліфікації фахівців) спрямовані на подолання цих деформацій через системну освітню роботу [5, 3–10].

Ключові освітні компоненти включають: формування активної громадянської позиції та критичного мислення; підвищення рівня громадянської освіти та медіаграмотності; утвердження поваги до державної мови як основи ідентичності; військово-патріотичне виховання допризовної молоді (фізична підготовка, тактична медицина, мінна безпека); збереження історичної пам'яті та вшанування захисників; перепідготовку педагогічних кадрів для реінтеграції тимчасово окупованих територій. Реалізація відбувається через платформу «Центр єдності та національного спротиву» на базі Донецького обласного молодіжного центру, зокрема шляхом проведення шести регіональних навчальних таборів у 2026 р. та локальних програм на рівні громад. Очікувані результати – зростання частки населення, що пишається українським походженням, збільшення щоденного спілкування українською мовою, підвищення медіакультури та кількості залучених до формальної й неформальної освіти фахівців – безпосередньо пов'язані з подоланням регіональних вразливостей і забезпеченням стійкої реінтеграції [5, 11–37].

Своєрідним доповненням до Програми можна вважати інноваційні практики, висвітлені у збірнику наукових праць «Утвер-

дження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики» (за ред. К. О. Журби, Л. В. Канишевської, 2025). Автори підкреслюють роль інтеграції воєнного досвіду в навчальні програми, використання рольових моделей захисників, проєктного навчання та мілітарно-патріотичних компонентів для формування демократичної, але стійкої ідентичності [6, 10–25, 150–180]. Таким чином, поєднання теоретичних напрацювань (Я. Верменич, Г. Богданович, С. Яремчука, В. Дияка, К. Тушко) з практичними державними та інноваційними освітніми механізмами перетворює воєнну консолідацію на довгострокову національну стійкість.

Отже, освіта є визначальним чинником подолання деформацій національної ідентичності українців Донеччини, оскільки історичні просторово-лінгвістичні деформації (причина вразливості) були посилені війною, але завдяки трансформації в «досягнуту ідентичність» і системній реалізації Регіональної програми та інноваційних практик перетворюються на основу реінтеграції. Без таких цілеспрямованих освітніх зусиль ризики повернення до гібридних форм самоідентифікації залишаються високими; з ними ж – Донеччина має всі шанси стати опорою нової політичної нації на засадах спільних цінностей, історичної пам'яті та культурної спадкоємності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності / Відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2025. 667 с. DOI: 10.15407/BOOK10-0018539.
2. Ситник Ю. В. Еволюція національно-мовної ідентичності українців Донеччини (квітень 1923 р. – квітень 2014 р.). Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. 228 с.
3. Богданович Г. Трансформація української ідентичності як чинник формування нової політичної нації. *Українознавство*. 2024. № 3(92). С. 44-56. DOI: 10.17721/2413-7065.3(92).2024.312865.
4. Яремчук Сергій, Дияк Вадим, Тушко Клавдія. Проблеми формування української культурної ідентичності в умовах війни. *Грані*. 2023. С. 105-111. DOI: 10.15421/172317.

5. Регіональна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності у Донецькій області на період до 2028 року: затв. розпорядженням голови Донецької ОВА № 910/5-25 від кінця 2025 р. <https://dn.gov.ua/npa/prozatverdzhennia-rehionalnoi-tsilovoi-sotsialnoi-prohramy-z-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-hromadianskoi-identychnosti-u-donetskii-oblasti-na-period-do-2028-roku-2>

6. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики: зб. наук. пр. / за ред. К. О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 394 с. DOI: 10.32405/978-617-8011-05-5.